

For 80 år siden...

– Om dagene der førte til mordet på Kaj Munk den 4. januar 1944

Af Caroline E. Larsen

I 2024 er det 80 år siden, Kaj Munk blev hentet i sit hjem af nazistiske håndlangere og siden dræbt ved Hørbylunde Bakke. Det er også året, hvor en ny udstilling om netop den dag, præsten blev hentet, åbner på Kaj Munks Præstegård i Vedersø.

Som optakt til markeringen af 80-året og åbningen af udstillingen i sommeren 2024 tages I nu med tilbage til dagene op til, at det bankede på døren i præstegården, og det første clearingmord, besættelsesmagten begik i Danmark, snart ville ske.

Kaj Munk var uddannet teolog og var præst i Vedersø i en krog af det forblæste Vestjylland. Men han var også digter og forfatter. Han var journalist og skrev blandt andet fast for Jyllands-Posten. Og i 1930'erne var Kaj Munk en af de mest spillede skuespilforfattere i Norden.

Munk havde i 1930'erne været særdeles optaget af den stærke mand og særligt den fascistiske leder i Italien, Benito Mussolini. Men som fascismen tog til i Italien, Mussolini gik ind i Abessinien (det nuværende Etiopien), og Adolf Hitler og nazisternes jødeforfølgelser tog til i Tyskland, fjernede Munk sig mere og mere fra de to mænd, han engang havde set op til. I 1935 skrev han: "... foreløbig er jeg lammet – af Hitlers Jødeforfølgelse (ham saa jeg op til) og Mussolinis Abessiniensvineri (ham elskede jeg)..."¹

Da nazisterne den 9. april 1940 trådte ind over den danske grænse, var Kaj Munk ikke længere fascineret af de to stærke mænd mod syd, han var imod dem og alt, hvad de stod for. Han var skuffet over den hurtige

overgivelse, der var sket ved besættelsen af Danmark, og begyndte derfor at yde modstand på den måde, der faldt ham mest naturlig: gennem ordet.

Det følgende er en skildring af de dage, der førte op til mordet på Kaj Munk.²

21. november

Den 21. november 1943 talte Kaj Munk IKKE i Hellig-åndskirken i København.

Siden besættelsen af Danmark den 9. april 1940 havde Kaj Munk rejst landet rundt og gentagne gange fyldt både kirkerum og forsamlingshuse, når han havde opfordret til modstand mod værnemagten.

Gentagne gange havde man også forsøgt at få ham til at tie, hans arbejde blev underlagt censur, og efterhånden kom der forbud mod at låne hans værker på biblioteker og trykke hans artikler i aviser. Særligt efter Augustoprøret den 29. august 1943 og samarbejdsregeringens efterfølgende afgang blev presset på Kaj Munk større. Et pres der kun fik præsten til at tale højere.

Samtidig var presset på Danmarks rigsbefuldmægtigede, Werner Best, også større. Både Adolf Hitler og Heinrich Himmler kritiserede hans ledelse af Danmark, og ikke mindst – i deres øjne – den manglende indsats over for landets voksende modstandsbevægelse.

Dette leder os hen til november 1943. Den åbenmundede præst var blevet inviteret til at tale i København. Præsten, der var en torn i øjet på besættelsesmagten.

Helligåndskirken i København.
Foto: Ib Rasmussen, Public Domain.

Nu var det blevet for meget for Werner Best. Aftenen før Kaj Munk skulle tale i Helligåndskirken, modtog han et direkte forbud fra Werner Best. Munk selv så stort på forbuddet og var klar til at fortsætte. Men efter en diskussion mellem biskoppen, Helligåndskirkens præst og Munk selv blev det alligevel vedtaget at aflyse gudstjenesten.

Dette var første gang, besættelsesmagten blandede sig i afholdelsen af en dansk gudstjeneste.

3. december

Ovenpå aflysningen af den planlagte prædiken i Helligåndskirken i København den 21. november kontaktede Kaj Munk den københavnske præst Gunnar Engberg og spurgte, om han kunne prædike i hans kirke i stedet.

Aftalen blev dog ikke med Engberg, men i stedet med pastor Anker Bliddal. Den 5. december skulle Kaj Munk tale i Domkirken, Vor Frue Kirke i København.

I et brev til Bliddal skrev Kaj Munk: "...det er nødvendigt, at De ikke omtaler det paa Forhaand til eet eneste Menneske. ... Siver der noget ud, faar vi en ny Afbrænding, om end værdigere end den første, men lige uønskelig. ... Brænd Brevet!"³ Kaj Munk vidste, han spillede højt spil. Derfor var nerverne også uden på tøjet, da han den 3. december rejste mod København.

5. december

Kaj Munk var rejst fra Vedersø til København for at tale i Domkirken. Munk havde gjort alt for, at ingen, udover de nærmeste, vidste, han skulle tale. Han ville ikke have tyskerne også fik denne tale aflyst. Egentlig var hans helbred ikke til at tage til København, men som han skrev til præsten i Vor Frue Kirke: "Min fysik er for tiden den ringest mulige. Men man har vel altid fysik til at blive slået ihjel, hvis det skal være".⁴

Inden gudstjenesten havde Kaj Munk talt med præsten, forfatteren og debattøren Halfdan Høgsbro.⁵ Også han vidste, hvad Munk satte på spil ved at tale i kirken. Han spurgte derfor digterpræsten, om han kunne holde til et fængselsophold: "Det er der ingen, der duer daarligt til end jeg," skulle Munk have svaret.⁶ Men det var en risiko, han var klar til at tage.

Allerede inden han talte, havde Munk givet modstandsbevægelsen en kopi af talen – i det tilfælde han blev stoppet, ville talen alligevel nå ud. Efter hans død blev talen illegalt udsendt i 40.000 eksemplarer.⁷

Da Kaj Munk en time senere trådte op på prædikestolen, talte han blandt andet om martyrsindet og om jødeforfølgelsen i Danmark: "Dette er stridende mod Grundloven i Kristi Rige, den, der hedder Barmhertighed, og det er afskyeligt for frie nordiske Sind. Og Kirken maa gaa videre uden at lade sig trætte: sker det engang til, da vil vi med Guds Hjælp prøve at rejse Folket til Oprør."⁸

Lige efter sin prædiken hastede Kaj Munk ud til en

bil, der ventede på ham. Han ville hjem til Vedersø, men havde en forventning om at blive arresteret enten i København eller på færgen. Det blev han ikke.

Samme dag blev Munk sat på en liste sammen med politikerne Ole Bjørn Kraft og Aksel Møller samt journalist Christian Damm. Listen var over de danskere, tyskerne ville slå ihjel som gengældelse for modstandsfolks drab på tyskere.⁹

7. december

Sikkert hjemme i Vedersø efter talen i Vor Frue Kirke skrev Kaj Munk den 7. december 1943 igen til Anker Bliddal for at takke ham for, at han måtte tale i hans kirke. Udover takken og glæden, han følte ved at være hjemme i Jylland, skrev han også: "...Og bare jeg ikke havde glemt mine venerable Galocher i selve Frue Kirke bag Alteret. Vær flink at laane dem Vinger, saa de kan flyve hjem."¹⁰

Selvom brevet starter i en let tone, fortsætter Munk: "Dr. Best har forbudt mig at tale i Kbh., jeg taler i Kbh., Regnskabet stemmer altsaa, og jeg kan leve videre (hvor længe?); det faldt mig vanskeligt før. Og derfor siger jeg Dem Tusind Tak, Bliddal."¹¹

Kaj Munk slutter brevet med en bekymring for sin kollega: "Er der sket Dem noget? Jeg er uantastet naaet i Havn (den usikre) i Vedersø. Jeg var i Slagelse om Natten og tog over med 8-Færgen. Efter 4 Timers Slendrian i Nyborg, hjem. Alt vel..."¹²

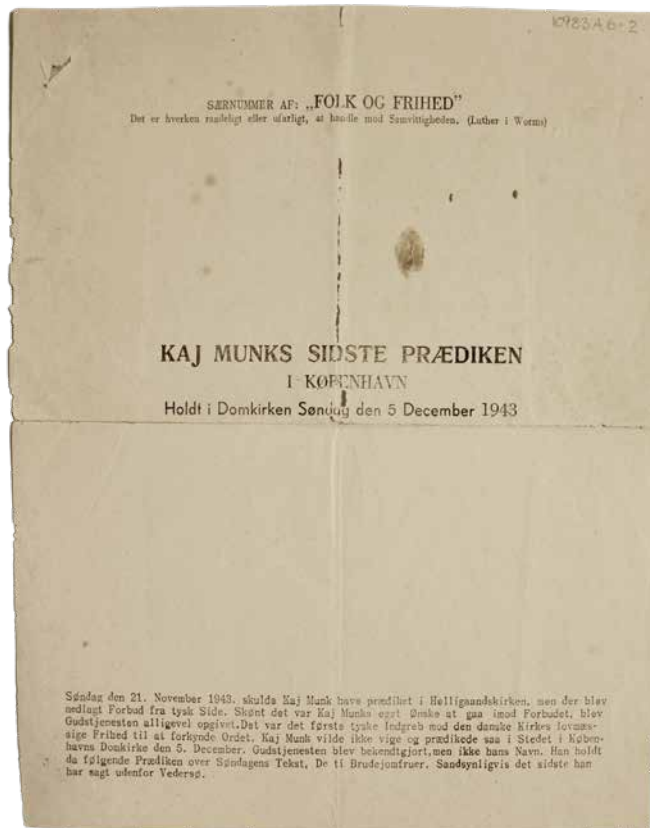
11. december

Trods krig og trusler var det også blevet december og julemåned på præstegården i Vedersø. Kaj Munk elskede julen, og den 11. december 1943 satte han sig for at skrive fødselsdags- og julebrev til sin gamle skolebestyrer på Maribo Private Realskole, L. M. Hunø Hansen.

Men der var ikke meget juleglæde i brevet. Digterpræsten skriver blandt andet: "Vi tænker tit paa Besøget

i Sommer, vi er saa glade ved, at det blev til noget, og Sommeren staar allerede for os som en fjern og lykkelig Tid. Nu er der Trusler om Angst og Mørke, hvorhen man ser. Det var der vel ogsaa dengang, men nu har vi faaet det helt ind paa Livet."¹³

Men brevet er også et almindeligt brev om hverdagen med spørgsmål til Hunø. Munk fortæller også om de øvelser, tyske soldater har afholdt i præstegårdshaven.

Illegalt tryk af Kaj Munks tale.

Billedet af familien Munk med deres juletræ stammer fra en artikel, Kaj Munk skrev til Billed-Bladet i 1940.

Men tankerne falder igen tilbage på krigen og den nye situation, Munk selv mærker, han er i: "Bare man var en lille Husmand og kunde lade Verden passe sig selv og ellers dyrke Jorden og sidde Søndag Eftermiddag hos Konen og Børnene. Naar nu Konen og Børnene er saa djævleblændt meget værd for En, som de er!"¹⁴

Julebrevet sluttet af med en besked om, hvad familien Munk skal dagen efter: "Og i Morgen skal Juletræerne gerne fældes."¹⁵

14. december

Mens juletraditionerne holdt ved, var det ikke kun juleglæde, der fyldte hjemmene i Vedersø. Birgit Michelsen, der var huslærerinde for Munkbørnene, har fortalt om et andegilde i Vedersø i 1943. Alvoren var kommet med som gæst, og snakken faldt blandt andet på Kaj Munks tale i Vor Frue Kirke i København. Men den faldt også på de danskere, der arbejdede for besættelsesmagten: "Det

Billedet af Kaj Munk og børnene, der julehygger, stammer fra en artikel, Kaj Munk skrev til Billed-Bladet i 1940.

er Judaspenge. Der er sket et skred i sognet." Skulle Kaj Munk efter sigende have sagt.

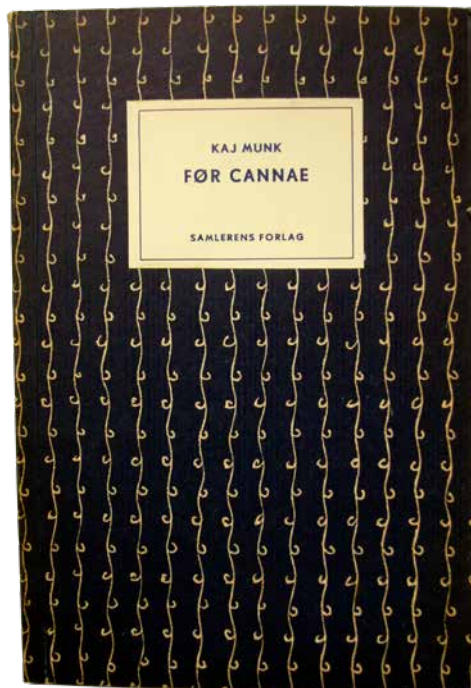
"Ja, Pastor Munk, det kan De sagtens sige. De har ikke selv været ude i'et..." Skulle en af sognebørnene have svaret.¹⁶ "Der er ikke en aften, ikke en eneste aften, hvor jeg ikke tænker: I Nat kommer de og henter dig af sengen klokken fire..." Fortæller Birgit Michelsen, at pastoren svarede. Ingen talte derefter mere om det.¹⁷

20. december

Den 20. december udkom, hvad der blev Kaj Munks sidste skuespil: enakteren "Før Cannae". Stykket foregår i 216 f.Kr., natten før slaget ved Cannae (en antik romersk by i det nuværende Syditalien),¹⁸ hvor Hannibal slog romerne, trods det hans tropper var i undertal. Stykkets hovedpersoner er ofte blevet sammenlignet med Churchill og Hitler. Ligesom mange har set stykket som en tydelig afstandtagen til diktaturet.¹⁹ Samlerens forlag udsendte stykket i form af en særudgave i 7.000 eksemplarer. I løbet af de næste to måneder blev yderligere 12.000 distribueret af partiet Dansk Samling og den illegale presse.²⁰

Men det var ikke alt, der skete den 20. december 1943. Mens familien Munk var taget på harejagt ved deres landsted "Lokkelykke", kom der besøg på præstegården. Forpagteren, hans søn og en karl var i gang med arbejdet, da en mand kom og spurgte om vej og, om det var muligt at købe noget mad i nærheden. Forpagteren viste ham vej, men sagde, at han ikke mente, det var muligt at finde et sted at spise, han inviterede ham i stedet til at spise med. Manden spurgte også lidt til præstegården og hvor mange, der boede der. Efter middagsmaden takkede manden og gik.

Selvom den fremmede talte dansk, var der tale om den tyske Wolfgang H.P. F. Söhnlein, en af de fire mænd, der dræbte Kaj Munk.²¹

Førsteudgaven af skuespillet "Før Cannae".

21. december

I præstegården i Vedersø var juleforberedelserne i fuld gang. Kaj Munk skrev julekort og julehilsner til venner og bekendte. Hilsnerne skrev han på et særtryk af digtet "Den blaa Anemone", og fordi der var tale om et julekort, kom han uden om censuren.

Munk havde også udvidet kredsen af bekendte, der skulle have julekort i 1943 – i hvert fald blev digtet sendt til over 300!²²

I den søde juletid, havde Kaj Munk også taget sig tid til at skabe en helt særlig julegave til børnenes huslærerinde, Birgit Michelsen. På et spil kort havde han skrevet alle de særlige udtryk, familien brugte, når de spillede whist.

I juli 1968 bragte Berlingske Tidende en artikel om Birgit Michelsen og hendes julegave fra Kaj Munk.

Billedet af familien Munk, der laver juleklip, er fra en artikel, Kaj Munk skrev til Billed-Bladet i 1940.

På det sidste kort havde han skrevet: "Kære Frk. Michelsen, saa hjerteligt ønskes Dem en rigtig glædelig Jul og et glad på Gensyn fra Makkerne og Konsorter."²³

Birgit Michelsen var samme dag rejst hjem på juleferie. Hun så aldrig Kaj Munk igen.

23. december

Dagen før dagen. I Vedersø Præstegård var Kaj Munk måske ved at lægge den sidste hånd på julens prædikener, mens børnene klippede og klistrede julepynt. Samme dag modtog Kaj Munk også en kopi af sin nye bog "Apostlenes Gerninger". I bogen skrev han:

Min kære Hans Brix. Kun eet Expl. har det karrige Forlag skænket mig, og det skal De have med hjertelig Tak for skønne gamle Dage med dyrebare Breve fra Dem, naar vi skrev vore Skuespil. I Brændingen – Ordet – De Udvalgte – Kærlighed – Diktatorinden – Egelykke. Gud velsigne Dem, ædle Ven. Glædelig Jul for Dem og alle Deres fra alle mine. Deres hengivne Kaj Munk.²⁴

Professor Hans Brix var censor ved Det Kongelige Teater. Mens Kaj Munk i 1926 ventede på at høre tilbage om sit stykke "En Idealist" ville blive optaget, rådede Brix ham: "Tag hjem og gift Dem, Munk. Tag til Vedersø igen og find en smuk pige."²⁵ I den Munkske familie havde Brix derfor en stor stjerne.

Selvom hilsenen til Hans Brix er venlig, emmer den alligevel af uro. Kaj Munk får i denne hilsen takket sin gode ven for deres samarbejde – og måske sagt farvel?

24. december

Juleaften på præstegården i Vedersø 1943. I kirken havde præsten Kaj Munk talt til børnene, og derhjemme havde faderen Kaj Munk pyntet juletræet i al hemmelighed og sat vat i nøglehullet, så ingen nysgerrige blikke så træet, før tid var.

– Gerhard Vad var vikar på Vedersø Skole, og da han

havde langt hjem til jul, var han inviteret til jul på præstegården. Han har derfor kunnet beskrive Kaj Munks sidste jul i detaljer:

Julemiddagen stod på fasansteg og grønlangkål. Da den var spist, stillede alle sig op på række efter alder, og dørene ind til juletræet blev åbnet. Salmer og sange blev sunget, indtil Kaj Munk måtte undskylde sig, da naturen kaldte...

Mens Munk var væk, stimlede hele flokken op på præstegårdens tørreløft, og her sad nissen, omgivet af risengrød og sække med gaver. Og de måtte ned igen, for at se hvor Kaj Munk blev af. Da de igen var nede, kom nissen med alle gaverne – og snart kom Kaj Munk også igen!²⁶

Førsteudgave af "Den blaa Anemone".

Til vikaren var der en udgave af "Den blaa Anemone": "Glædelig Jul fra alle os Børn i Vedersø Præstegaard," stod der på den. Og senere, da roen havde sænket sig, fortæller Lise Munk, at Kaj tog hende med op på loftet igen. Her fik hun også en udgave af "Den blaa Anemone" med ordene:

*Lille Lise, gæv og gild
lille Lise lattermild,
Hustru Djærv og Pige sød
du, som blev mig dagligt Brød
blev mig Vinen på mit Bord
blev mig Varmen i mit Ord,
Lysets spil på Livets Vej
skylder lykkelig jeg dig.
Din Kaj*

*Med den sidste ægte Flaske
gammel Sherry, – smag den, prøv! –
vil jeg her dig overraske
under Spindelvæv og Støv!²⁷*

Lise havde givet Kaj en ny studenterhue. Han havde nok slidt de gamle op – han brugte dem, blandt andet når han gik på jagt. Studenterhuen kan i øvrigt ses i udstillingerne på Kaj Munks Præstegård.

25. december

"MON Stjernerne skulde være glødende Kanonkugler mellem to fjendtlige Magter? Ja, hvorfor ikke? Verdensrummet, siger vi. Hvem har fortalt os, at der kun er eet. Og er der to, kan vi vel være sikre paa, at de er i Krig med hinanden."²⁸

Sådan startede Kaj Munk sin juleprædiken i Vedersø og artiklen over samme prædiken i Jyllands-Posten 25. december 1943. Trods presseensuren var det altså i orden for en præst at få trykt sin juleprædiken.

Billedet af Kaj Munk, der julehygger med børnene, er fra en artikel, Kaj Munk skrev til Billed-Bladet i 1940.

Kaj Munk havde siden 1930'erne været knyttet til Jyllands-Posten og havde desuden også skrevet artikler for flere andre store blade. Denne prædiken blev det sidste bidrag til aviserne fra hans hånd.

30. december

På denne dato ringede det på døren i en lejlighed i København. En kvinde åbnede og viste nogle mænd ind. En af dem talte dansk, men de var tyskere. Blandt dem var Louis Nebel. Mændene blev vist ind til kvindens mand, der sad ved sit arbejde. Efter at have sikret sig, at det var manden, de søgte, skød Nebel tre gange. Men manden skubbede skrivebordet mod Nebel, og tumult opstod. Døren gik op, og der stod mandens hustru og et barn. Døren blev lukket, der blev skudt igen – men magasinet virkede ikke. Der blev skudt med en anden pistol. Tyskerne forlod stedet, overbevist om at journalist og modstandsmand Christian Damm var død.²⁹

Samtidig ringede det på i et hus et andet sted i København. Her var en mand netop vendt hjem fra arbejde, og hans hustru kunne fortælle, at en ung mand havde spurgt efter ham. Hvad han ville, vidste hun ikke. Så da det igen ringede på, åbnede manden selv. En ung mand stod udenfor, han blev budt ind, men ville ikke komme ind, så manden trådte i stedet ud mod ham – og kunne nu se den revolver, der var gemt under jakken. Der blev skudt fem gange, de fire ramte. Og den unge mand var borte, nok sikker på at politikerens Ole Bjørn Kraft var død.³⁰

Et tredje sted i byen blev døren åbnet. Men manden, der åbnede døren, havde et barn på armen. Dette var politiker Aksel Møllers held, for hans drabsmand fik kolde fødder, da han så barnet, og flygtede.³¹

Selvom både Chr. Damm og Ole Bjørn Kraft blev såret, overlevede de begge. Sammen med Aksel Møller stod

Statsminister Vilhelm Buhl, udenrigsminister John Christmas Møller og forsvarsminister Ole Bjørn Kraft (til højre). Frihedsmuseets fotoarkiv.

de på en liste over, hvem der kunne slås ihjel som gengældelse for modstandsfolks drab på tyskere. Kaj Munk stod også på listen.

Flere af den senere såkaldte "Peter-gruppes" medlemmer tog del i disse mordforsøg, ligesom de også var en del af mordet på Kaj Munk. "Peter-gruppen" blev under Anden Verdenskrig tyskernes bedste værktøj, hvad angik terror i Danmark. Gruppen dræbte mere end 150 mennesker og forårsagede materielle skader for mere end 100 millioner kroner, i de ca. 15 måneder gruppen eksisterede.³² Mordet på Kaj Munk var det første clearingmord i Danmark.

31. december

Nytårsaften 1943 fejrede Kaj og Lise Munk sammen med deres børn og Kajs kusine Ida. Lise Munk har senere fortalt, at nyhederne om mordforsøget på Ole Bjørn Kraft var nået til Vestjylland, og at Kaj Munks sindsstemning var langt nede.³³ Var det ham næste gang?

1. januar

Den 1. januar 1944 under nytårgudstjenesten i Vedersø gik præsten ikke op på prædikestolen: "I undrer jer over, at jeg staar her ved Siden af Juletræet neden for Prædikestolen i min Overfrakke med mit højrrøde Tørklæde om Halsen."³⁴

Egentlig havde han ikke tænkt, at prædiken netop denne dag skulle være sådan: "Jeg havde ikke tænkt mig, at Jubilæet skulde fejres paa den Maade. 20 Aar — mange, mange Minder myldrer frem, og en stor Tak skylder jeg jer for Trofasthed og Overbærenhed mod mig, der har saa helt og holdent mit eget Sind og er saa forskellig fra alle jer herovre. Des mere smerteligt er det for mig, hvad der er sket i disse Dage. Jeg kender ikke Navne og bryder mig heller ikke om at faa dem at vide."³⁵

For Kaj Munk havde hørt, at nogle af hans sognebørn hjalp tyskerne, og i sin nytårstale til dem talte han om landsforræderi.

Munk understregede: "Jeg staar ikke her for at prædike Had mod nogen. Det er mig plat umuligt. Ikke engang Adolf Hitler hader jeg. Jeg ved, hvad Rædsel og Elendighed Verden er kastet ud i; jeg ved, hvad Forsmædelse mit eget Land har maattet opleve. Jeg ved, at jeg nu i Maaneder ikke har lagt mig til Ro nogen Aften uden at tænke: "Kommer de efter dig i Nat?" Og den Tanke er ikke morsom for en, der elsker Livet, har nok at gøre i sin Gerning og er glad for sin Kone og sine Børn. Og dog kan jeg ikke hade. For Mennesker er saa mange Slags og besættes af alle Slags Aander, og Frelseren har lært os Bønnen: Forlad dem; thi de vide ikke, hvad de gøre."³⁶

2. januar

Søndag den 2. januar 1944 gik Kaj Munk igen på prædikestolen i Vedersø Kirke. Det var ikke en prædiken, der blev nedskrevet, men ifølge Lise Munk indeholdt den både varme og sorg.³⁷

Efter gudstjenesten, da kirkerummet igen var tomt, har kirkebetjent Viggo Thornvig siden fortalt, at han og pastor Munk sad sammen og talte. Kaj Munk havde stadig tanker på den tale, han havde holdt dagen før og ikke mindst på Ole Bjørn Kraft.

Thornvig advarede Kaj Munk og bad ham flygte til Sverige. Thornvig har siden fortalt, at dette blot gjorde Kaj Munk vred – han ville ikke flygte!³⁸ Kaj Munk skulle ovenikøbet have fortalt kirkebetjenten, at han dagen før havde brændt 25 breve, der alle opfordrede til flugt.³⁹

For Viggo Thornvig var langt fra den eneste, der ønskede, digterpræsten skulle flygte. Flere modstandsmænd, heriblandt Børge Eriksen og Christian Ulrik Hansen, havde opsøgt ham i håb om at få ham til at flygte.⁴⁰

Men trods frygten for, at det næste gang var ham, de kom efter, blev han.

3. januar

Den 3. januar 1944 planlagde familien Munk en tur til deres jagtejendom Lökkelykke dagen efter. Kaj Munks kusine, Ida Wael, skulle også hjem efter juleferien. Så der blev bestilt en bil. Først skulle Ida på toget, og så skulle familien nyde vinterdagen i det vestjyske.⁴¹

Kaj Munk skrev i 1940 en artikel til Billed-Bladet. Artiklen var krydret med en lang række billeder af familien Munk, både fra hjemmet og fra Lökkelykke. Til et af billederne skrev Munk: "I Lökkelykke. Nu springer vi et Par Mil Sydøst ind i Landet til Muldbjerg mellem

Familien Munk ved middagsbordet.

Ringkøbing og Herning, hvor Familien har sin fredelige Sommerresidens med 300 Tdr. Land Hede og Plantage og Avlsgaarden Sab. Og se, Søen er blevet til et poleret Skøjtegulv!”⁴²

I Herning samme aften lagde fem mænd sig til at sove. Inden da havde de diskuteret morgendagen, hvor mange der var i præstegården, at det var bedre at tage Munk et andet sted hen. De havde også set på billeder fra Billed-Bladet. Denne gang skulle det ikke gå galt.⁴³

4. januar

Det er sen eftermiddag den 4. januar 1944, og familien Munk er netop kommet retur fra Lokkelykke. I køkkenet på præstegården er der travlt, Kaj Munk har bestilt grønlangkål til middagen. Selv er han gået en tur rundt om huset med sit gevær for at se, om der skulle være noget vildt. Men inden længe beslutter hele huset sig for en lur – så vil de være klar til en hyggelig aften med et spil whist.⁴⁴

Tidligt på aftenen ringer telefonen i præstegården. Normalt var det Lise Munk, der tog den, men i dag gør forfatteren det selv. “Jeg kender Dem ikke og kan derfor ikke mødes med Dem, farvell!” Hører Lise Munk sin mand sige. Til Lise skulle Kaj Munk have sagt noget i retningen: “Det var en stud.theol. Johannes et-eller-andet-Sørensen, jeg kender ham ikke, og sådan som tingene er nu, vil jeg ikke mødes med fremmede.”⁴⁵

Manden i den anden ende er tysk. Og sammen med fire andre er han på vej mod Vedersø Præstegård. Nu ved de, at Kaj Munk er hjemme. Middagen kommer på bordet, men endnu en gang ringer telefonen. Denne gang er det sagfører Jens Dalgaard-Knudsen. Han skal tale med Kaj Munk om alkoholbevilling til Vedersø Badehotel. Men midt i samtalen stopper Kaj Munk sagføreren og undskylder sig. Der er en bil på vej ned til præstegården. Og inden længe står en af tjenestepigerne ved ham: “Tyskerne er her!”⁴⁶

“Det er Kriminalpolitiet. Er Kaj Munk hjemme?” Hvilket kriminalpoliti, dansk eller tysk, bliver aldrig sagt. Lise

Munk ved, at Kaj taler i telefon i soveværelset, men spiller højt spil og går med “politiet” op på loftet til Kaj Munks arbejdsværelse.⁴⁷ En sidste gang har Kaj Munk mulighed for at flygte.

Da de kommer ned igen, står Kaj Munk der. En af tyskerne viser Munk sit politiskilt: “Nå, ser det sådan ud?” Skal han let henkastet have svaret. Kaj Munk får at vide, han er anholdt, og skal følge med. Han insisterer på at få nattøj med. Det går tyskerne med til, men det skal gå hurtigt.

Lise Munk har senere fortalt, at Kaj Munk bad hende ringe til politiet. Inden han som det sidste sagde til hende: “Stol på Gud, Lise...”⁴⁸

Tilbage stod Lise Munk med fem børn. Ingen vidste, hvad der ville ske. Ville de afhøre ham? Eller ville de, som med Christian Damm og Ole Bjørn Kraft, skyde ham?

5. januar

Om morgenen den 5. januar 1944 kom murer Anton Seithen cyklende ad en snedækket Hørbylunde Bakke. Han var på vej på arbejde, men noget fangede hans opmærksomhed. En hue. Og et lig. Ved liget var smidt en kuffert, et tæppe og en seddel: “Du Svin har alligevel arbejdet for Tyskland!”⁴⁹

Det var forfatter og præst Kaj Munk. Aftenen før var han blevet anholdt i sit hjem i Vedersø og ført væk i en bil sammen med fem mænd: Otto Schwerdt, Wolfgang Söhnlein, Louis Nebel, den dansktalende Kurt Carstensen og Anton Gföller.

Hvem skød? Ingen af mændene har siden villet stå ved det, men meget tyder på, at de dræbende skud kom fra Nebel.

Lise Munk havde aftenen før ringet til det danske politi, og en eftersøgning var i gang. Men snart blev den stoppet igen. Værnemagten stoppede den.⁵⁰

Samme dag indløb en meddelelse til pressen: Ville man skrive om Kaj Munks død, skulle man skrive præcist lige så meget, på præcis samme måde, om en tyskvenlig

privat for redaktionerne. fortroligt

der udsendes gennem r.b. meddelelse om to i løbet af
det sidste døgn begaaede mord: paa kaj munk og paa
fiskehandler jens chr. petersen, slagelse. disse to
meddelelser skal bringes i nøjagtigt samme størrelse,
udstyr og placering. forsaaviot blade maatte ønske
godkendt yderligere reportage om det ene eller det
andet af de to mord, skal tilsvarende pxx reportage
som det andet mord ligesledes forelægges og skal
bringes i nøjagtigt samme størrelse, udstyr og
placering. det samme gælder, saaafremt blade ønsker
at faa godkendt nekrolog, billede, personalie
o. l.: der skal vedrørende den ene af de myrdede
bringes nekrolog, billede, personalie o. l. af
nøjagtigt samme omfang og i samme udstyr og
placering som den, man øbxx ønsker at bringe
vedrørende den anden. disse regler skal overholdes
paa det nøjeste.

københavns. den 5. januar 1944.

1105611

En kopi af meddelelsen om mordet på Kaj Munk

POLITIKEN

København, Fredag den 7. Januar 1943

Den dobbelte uættige Luftstrømforsinkelser Store Forsinkelser i Byens Morgentrafik Spørgsmaal og S.Tog blev overfyldte, da de værdifulde kom i Gang

Fiere saaret af Granatsplinter

Den dobbelte uættige Luftstrømforsinkelser i Byens Morgentrafik har været en stor byghæder for de fleste borgere, der har været på arbejde i dag. De fleste har været nødt til at stå i lange køer for at komme ind på arbejde, og mange har været nødt til at stå i køer for at komme ind på arbejde. Dette skyldes den store mængde granatsplinter, der er faldet ned i byen, og som har forårsaget store skader på vejene og bygningerne. Mange mennesker er blevet såret af disse splinter, og nogle er blevet dræbt. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Dagangreb mod Kiel Stettin angrebet Natten til Torsdag

97 allierede Maskiner skudt ned 20 tyske Jagere gaaet tabt Natangreb paa Berlin og Düsseldorf

Den allierede Luftvåbenmagts angreb mod Kiel og Stettin i nat har været et af de største i den tyske krig. 97 allierede maskiner er blevet nedskudt, og 20 tyske jagere er gået tabt. Natangrebene mod Berlin og Düsseldorf har også været succesfulde. Mange mennesker er blevet såret, og nogle er blevet dræbt. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Statskup-Processen mod Fasisisterne begynder

Den statskup-proces mod fasisisterne er begyndt. Mange mennesker er blevet arresteret, og nogle er blevet dømt. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Kaj Munk dræbtes med 3 Revolverskud

Resultatet af Undersøgelser i Gaar og Politiets Undersøgelser

Kaj Munk blev dræbt med tre revolver-skud. Resultatet af undersøgelserne i går og politiets undersøgelser er blevet offentliggjort. Mange mennesker er blevet såret, og nogle er blevet dræbt. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Fem Mand i ti Timer paa Klippekær

Fem mand har været i ti timer på Klippekær. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Fire Skud dræbte Slagelse-Borgeren

Politiets Undersøgelser hidtil uden Resultat

Fire skud dræbte en slagelse-borger. Politiets undersøgelser hidtil er uden resultat. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Al Bilkør-udtur i Bulgarien

Al bilkør-udtur i Bulgarien. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Eksempler på, hvordan pressen skrev om mordet på Kaj Munk.

Ekstra Bladet

EN FISKEHANDLER I SLAGELSE SKUDT NED PAA AABEN GADE

Ramt af to Skud i Hovedet og død paa Stedet

En fiskerhandler i Slagelse blev ramt af to skud i hovedet og døde på stedet. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Tyrkiot

PASTOR KAJ MUNK FØRT BORT AF 4 MEND OG DRÆBT VED SKUD

Fundet død i Morgens i en Plantage ved Silkeborg

Pastor Kaj Munk blev ført bort af fire mænd og dræbt ved skud. Han blev fundet død i morgens i en plantage ved Silkeborg. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

LILLE BARN KVALT I SENETJET

Et lille barn blev kvalt i senetjet. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

YDERLIGERE TOBAKS- NEDSKÆRING?

Yderligere tobaks-nedskæring? Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

67 MINUTERS LUFTALARM I KØBENHAVN

12 Personer, der ikke vilde søge Beskyttelse, anholdt paa Gaden

67 minutters luftalarm i København. 12 personer, der ikke vilde søge beskyttelse, er anholdt på gaden. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

POLITI-RAZZIA I CIGARET-CENTRAL PAA VESTERBRO

Der handles med tre Stykker for 1 Krone over Bardene

Politirazzia i cigaret-central på Vesterbro. Der handles med tre stykker for 1 krone over bardene. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

BADGLIG-GENERAL ARRESTERET SOM MUNK I ET KLOSTER

Badglig-general arresteret som Munk i et kloster. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

AMERIKANSK ANGREB PAA KIEL I GAAR

I hvert Fald 18 fire- motors Maskiner skudt ned

Amerikansk angreb på Kiel i går. I hvert fald 18 fire-motors maskiner skudt ned. Dette er en alvorlig situation, og det er nødvendigt at træffe hurtige foranstaltninger for at afhjælpe situationen.

Schweiz-Portugal

fiskehandler, der var blevet likvideret af modstandsbevægelsen dagen før.⁵¹

På Det Kongelige Teater afbrød forfatter Kjeld Abell dagens forestilling midt i anden akt: "Danmarks store digter er død, lad os mindes ham ved at rejse os i stilhed." Han forlod derefter teateret, hvor Gestapo et kvarter senere var mødt op for at anholde ham. Han gik samme aften under jorden.⁵²

Den danske boghandlerforening gjorde sine medlemmer opmærksom på, at Udenrigsministeriet havde udsendt en skrivelse, hvori de både forbød, man flagede på halv eller udstillede Kaj Munks bøger.⁵³ Kendte og ukendte skrev digte om den afdøde Munk.

I Vedersø sad en ung enke og hendes fem børn tilbage.

6. januar

Liget af Kaj Munk var den 5. januar 1944 ført fra drabsstedet ved Hørbylunde Bakke til Silkeborg Sygehus, hvor en obduktion havde fundet sted. Det rygtedes i byen, at forfatterens lig skulle føres fra Silkeborg tilbage til Vedersø den 6. januar, og folk stimlede sammen.

Da man ikke måtte flage på halv for digteren, flagede man i Silkeborg i stedet officielt på halv for byens gamle jordemoder, der også var afgang ved døden.⁵⁴ Tusindvis havde samlet sig i Silkeborgs gader for at få et blik af rustvognen og tage afsked med Kaj Munk. Sådan fortsatte billedet, som følget kom frem. Lidt uden for Ringkøbing, nær Røgind, stod Lise Munk og børnene og tog imod.

Følget kørte mod Ringkøbing, hvor der blev gjort et kort stop ved kirken, derefter videre mod Vedersø.

Pastorens menighed var mødt talstærkt op. Kaj Munks kiste skulle egentlig stilles i kapellet, men med alle de mennesker, der ønskede at sige farvel, blev kisten stillet i kirken – her hvor Kaj Munk få dage tidligere havde talt.⁵⁵

I tusindvis tog afsked med Kaj Munk.

8. januar

Fire dage efter Kaj Munk var blevet hentet af Gestapos håndlangere i præstegården i Vedersø, skulle digterpræsten stedes til hvile. I sin egen kirke, hvor der knap kunne være 400 mennesker, var mere end 3.000 mødt op.

Kaj Munks kiste var svøbt i præstegårdens flag – et flag

Kaj Munk havde nægtet at hejse siden den 9. april 1940.⁵⁶

Trods forbuddet blev der skrevet og rapporteret fra Kaj Munks begravelse.

Caroline E. Larsen kan kontaktes på cl@rfmuseer.dk

Fra Kaj Munks begravelse, hvor kisten er svøbt i Dannebrog.

Noter

1. Se fx. Stig Møller, Per: Kaj Munk. Digter, præst og urostifter. København, 2014. S. 242
2. Særligt Bjarne Nielsen Brovst bog "Kaj Munk, Krigen og Mordet" fra 1995 er brugt som forlæg til denne artikel
3. Nielsen Brovst, Bjarne: Kaj Munk, Krigen og Mordet. Randers, 1995. S. 293
4. Møller, s. 326
5. Lindhardt, P. G.: Halfdan Høgsbro i Dansk Biografisk Leksikon på lex.dk. Hentet 17. januar 2024 fra https://biografiskleksikon.lex.dk/Halfdan_H%C3%B8gsbro
6. Brovst, s. 304
7. Ibid.
8. Munk, Kaj: Tale i Vor Frue Kirke i København, 5. december 1943. En kopi af talen findes bl.a. i Ringkøbing Fjord Museers samling: RIM39X3912
9. Møller, s. 327
10. Brovst, s. 308
11. Ibid, s. 308-309
12. Ibid., s. 309
13. Ibid., s. 313
14. Ibid., s. 313
15. Ibid., s. 314
16. Ibid., s. 315
17. Ibid.
18. Carlsen, Jesper: Cannae i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 17. januar 2024 fra <https://denstoredanske.lex.dk/Cannae>
19. Se fx. indledningen til "Før Cannae" på Kaj Munk Forskningscentrets hjemmeside: <https://www.studieudgaven.kajmunk.aau.dk/tekster/vis/dramatik/666973/>
20. Brovst, s. 318
21. Ibid., s. 318-321
22. Se Washuus, Dorte: Historien om Kaj Munks blå anemone Kristeligt Dagblad, 15. februar 2018: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/historien-om-kaj-munks-for%C3%A5rsbebuder>
23. Brovst, s. 322-324
24. Ibid., s. 326
25. Nielsen Brovst, Bjarne: Lise Munk. Randers, 1989. S. 28
26. Brovst, s. 326-328
27. Ibid., s. 328
28. Munk, Kaj: "Den usynlige Stjerne". Jyllands-Posten, 25. december 1943.
29. Brovst, s. 337
30. Ibid. s. 340-341
31. Ibid.
32. Læs mere om "Peter-gruppen": <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/peter-gruppen-tysk-terror-i-danmark-1944-45>
33. Brovst, s. 343
34. Munk, Kaj: Prædiken i Vedersø Kirke, nytårsdag 1944
35. Ibid.
36. Ibid.
37. Brovst, s. 347-348
38. Møller, s. 329
39. Brovst, s. 348
40. Se fx. Kryger, Lars: Efter besættelsen: Min ven advarede Kaj Munk en sidste gang - men forgæves. Dagbladet Ringkøbing-Skjern. Trykt første gang i 2009, gentrykt den. 9 april 2020
41. Brovst, s. 351
42. Munk, Kaj: Glædelig Jul, Danmark, fra Vedersø! Billed-Bladet 24. december 1940
43. Brovst, s. 351
44. Ibid., s. 355
45. Ibid.
46. Ibid., s. 357
47. Ibid., s. 358
48. Ibid., s. 359
49. Møller, s. 330
50. Se Strand, Frederik: Digterpræstens død. <https://dansk-politi.dk/nyheder/digterpraestens-doeed>
51. Denne meddelelse findes blandt andet i Ringkøbing Fjord Museers samling
52. Kvam, Kela: Kjeld Abell i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 21. december 2023 fra https://denstoredanske.lex.dk/Kjeld_Abell
53. Brovst, s. 390
54. Brovst, s. 394
55. Brovst, s. 397-399
56. Ibid., s. 406